

Treballs d'intervenció arqueològica i projecte d'urbanització del Baluard del Migdia

7 d'octubre de 2014

LES RESTES PATRIMONIALS. ANTECEDENTS

Síntesi. El mes de juliol de 2006 es va iniciar la intervenció arqueològica al solar que ocupen els edificis de la promoció de Tricéfalo-Vallehermoso; en el decurs de l'excavació es van localitzar diverses estructures que van permetre posar en relleu el ric patrimoni que s'havia conservat en aquest sector de la ciutat.

De manera cronològica respecte al moment de la seva construcció, cal citar la localització de l'escullera del port de Barcelona (segle XV), el baluard de Migdia i la muralla (a partir de 1527), la contraescarpa (segle XVIII) i una sèquia canalitzada associada a la contraescarpa, un tram de canalització d'una derivació del Rec Comtal (posterior a 1735), restes de la muralla del segle XIX construïda per a permetre la nova urbanització del Pla de Palau i diverses estructures ferroviàries (segles XIX i XX).

La muralla de mar de Barcelona i el portal de mar (S.XVI-XVIII). No fou fins al primer quart del segle XVI, quan el Consell de Cent va decidir cloure la ciutat, tot tancant la muralla pel seu costat de mar. A més, els constants temporals que colpejaven el recent tram de muralla, foren un altra motiu de preocupació per part del Consell de Cent, ja que periòdicament malmetien i destruïen punts d'aquesta fortificació i eren necessàries reparacions constants per refer-la o enfortir-la més. La duració d'aquests treballs es perllongaren encara més amb la construcció dels nous baluards que defensaven aquest tram de muralla.

Els treballs de fortificació de la façana marítima s'iniciaren el 1513 amb la construcció del baluard de llevant i continuaren l'any 1527 amb el baluard de Migdia, i el 1540 el de ponent, també anomenat de Sant Ramon o de la plaça del Vi. Aquests treballs van comportar la desaparició de quatre illes de cases del carrer de les Polleres, fet que va fer augmentar el cost i el temps, a causa de la seva expropiació i enderroc. Finalment, entre el 1554 i el 1559 es va dur a terme la darrera gran obra en la muralla de la façana marítima: el portal de Mar. Amb aquesta construcció es donà per tancat la totalitat del perímetre de la ciutat.

Intervenció arqueològica (Plaça Pau Vila, 12-13b, carrer Dr. Aiguader, 1-27, carrer Marquesa, 2-6). Direcció Mikel Soberón (CODEX). Entre l'any 2006 i 2009, amb motiu de la construcció d'uns blocs d'edificis de nova planta i un nou col·lector d'aigües residuals, es dugué a terme l'excavació d'un important sector de gairebé 6.000 m^2 entre la plaça de Pau Vila i el carrer del Doctor Aiguader, que van posar al descobert un important conjunt de restes arqueològiques, des de finals del segle III dC fins al XIX.

Els nivells més antics es corresponen a un estrat de graves i sorres amb presència de material ceràmic i amfòric romà (s. III dC), i que s'associaria a una línia de costa oberta, sotmesa a les corrents i l'onatge marítim. Per sobre d'aquests nivells, es documentà una potent capa de llims negres que es vincularia possiblement a una llacuna (finals del segle IX fins a la primera meitat del segle XV), i que semblaria ser apta per la navegació.

A finals del segle XV (1477), damunt d'aquest nivell de llacuna es construí una escullera, anomenada moll de la Santa Creu, feta amb una gran acumulació de blocs de pedra de Montjuïc. Dins d'aquest context portuari cal destacar la troballa d'un derelicte medieval en un magnífic estat de conservació. Segons les dimensions, possiblement estaríem davant d'una barca de procedència cantàbrica.

Amb la progressiva amortització amb sorres d'aquest sector, es configurà l'espai físic on es construí el Baluard de Migdia i la fortificació de la façana marítima entre els segles XVI i XIX, que consolidaran el tancament definitiu del litoral barceloní. El baluard presenta una planta quadrada que respondria a una tipologia de "baluard pla". Els treballs arqueològics van permetre documentar quasi 60 metres lineals d'aquesta fortificació, als que s'hi haurien d'afegir els del tram corresponent al flanc est situat al solar contigu.

A inicis del segle XVII la fesomia del baluard anirà canviant, atès que les obres de l'escullera van fer augmentar la porció de terra davant de les muralles, desprotegint aquest espai. Entre el 1634 i 1636, dins d'un context prebèl·lic, s'excavà un fossat davant del baluard. L'any 1688 es realitzà una cuneta que canalitzava les aigües internes del fossat, i també constituïa un element defensiu, i de la qual es va documentà fins a 85 metres lineals, i una passera relacionada amb aquesta estructura. A mitjan del XVIII s'anivella la zona, tot amortitzant la cuneta, i elevant la cota de circulació, mentre que a finals d'aquest mateix segle es construí un darrer canal amb murs de maçoneria. Finalment, entre els anys 1822 i 1848 es fortificà aquest espai amb la construcció de la muralla de mar, segons el projecte del coronel Josep Massanés, motivada per l'eixample del Pla de Palau. Aquesta construcció, juntament amb el baluard de Migdia, foren definitivament enderrocats durant la segona meitat del segle XIX, com la resta de llenç emmurallat de la ciutat de Barcelona.

Intervenció arqueològica. Carrer Dr. Aiguader, 1-21. Codi 111/06-047/07. Direcció Pere Lluís Artigues (CODEX). El motiu de la intervenció al carrer Doctor Aiguader, 1-21 era la de localitzar les restes arqueològiques per tal de valorar la viabilitat a l'hora d'efectuar el "Projecte de construcció d'habitatge social als terrenys de l'antiga estació de RENFE Rodalies de Barcelona. Edifici E i Edifici F", promogut pel Patronat Municipal de l'Habitatge, donat que en el solar continu havien aparegut les restes del baluard del Migdia del segle XVI, fossat, contramuralla, muralla de Mar del segle XIX i el canal auxiliar del Rec Comtal. Durant la intervenció es va posar al descobert un gran tram del baluard de migdia així com de la muralla, ambdós del segle XVI, la contraescarpa datada a principis del segle XVIII i dos canals. Un d'ells era la continuació del tram localitzat al solar continu i corresponia a un canal auxiliar del Rec Comtal, i una segona canalització que estava integrada a l'obra de la contraescarpa i creuava en diagonal el fossat, de la que es desconeixia la longitud i la seva relació amb l'altre canal. A més, es van documentar altres estructures que formarien part de les infraestructures ferroviàries del segle XIX i XX.

Veient l'entitat de les restes que s'estaven localitzant, es va aturar la intervenció arqueològica i es va modificar el projecte urbanístic amb la finalitat de preservar les restes arqueològiques.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

La nova intervenció arqueològica es centrarà en el Baluard del Migdia i arribarà fins a exhaurir els nivells antròpics del fossat. No s'excavaran les sorres procedents de les deposicions al·luvials procedents del Besòs produïdes, sobretot, a partir de la construcció de l'escullera del segle XV.

Pel que fa a les barraques de pescadors (finals del segle XVI – segle XVII) documentades al solar on s'ha construït l'edifici del Patronat Municipal de l'Habitatge, no és previst localitzar-ne més a la zona del fossat que s'ha d'excavar, ja que les que es van documentar s'havien conservat sota les restes del glacis de la contraescarpa.

Possiblement, tampoc no es localitzi cap tram del Rec Comtal que es va desviar arran de la construcció de la Ciutadella (segons la planimetria històrica conservada, el traçat passaria per sota el carrer d'Ocata), però si la canalització de la derivació de Rec Comtal excavada en el solar del costat. També és previst deixar a la vista tot el tram de la contraescarpa conservada en en solar.

L'escullera del segle XV en procés d'excavació i el baluard de Migdia (Foto: Pere Vives – ICUB)

El baluard de Migdia; al davant, una de les canalitzacions documentades (Foto: Servei d'Arqueologia de Barcelona–ICUB)

Tram de la contraescarpa documentat al solar del Patronat de l'Habitatge. L'excavació arqueològica es completarà a partir de les cotes que es veuen a la imatge (Foto: Servei d'Arqueologia de Barcelona – ICUB)

PROJECTE D'URBANITZACIÓ DE L'ÀMBIT DEL PLA DE MILLORA URBANA DELS TERRENYS RENFE RODALIES. FASE 2. DISTRICTE DE CIUTAT VELLA.

La urbanització de la primera fase, ja executada, deixava pendent de resolució el tractament de les restes del Baluard del Migdia i la urbanització de l'entorn de l'edifici de protecció que promou el Patronat Municipal de l'Habitatge, actualment en fase d'acabament.

La decisió de mantenir vistes les restes del baluard - una vegada feta l'excavació arqueològica completa segons el Pla d'Intervenció del Servei d'Arqueologia - obliga al projecte d'urbanització d'aquesta segona fase a recollir tots aquells elements de protecció com ara baranes, tanques i accessos per poder dur a terme visites guiades i tasques de manteniment a l'espai d'interès arqueològic.

Es preveu iniciar les obres d'urbanització una vegada l'excavació entri en la seva fase final per tal que l'espai quedi definitivament urbanitzat dotant alhora d'accés i serveis al nou edifici d'habitatges de protecció dins l'àmbit del Pla de Millora Urbana.

L'àmbit total d'urbanització d'aquesta fase, de 7.935,43 m2, queda limitat pels següents elements: carrer del Dr. Aiguader, el límit dels edificis d'habitatge privat de Tricéfalo-Vallehermoso, el carrer de la Marquesa, els edificis adjacents al carrer Ocata i pentinat de vies de tren de l'estació de França fins a Dr. Aiguader.

Els treballs d'urbanització de la Fase 2 tindran una durada total de 8 mesos i un pressupost de 2 milions d'euros.

El projecte global d'urbanització té com a objectiu la creació d'un espai públic per a vianants entre els edificis d'habitatges de Tricéfalo-Vallehermoso i el futur edifici del Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Aquest espai pretén facilitar la comunicació entre el sector del Born i el barri de la Barceloneta.

El projecte proposa la pavimentació de tota la zona amb un únic material en tot el conjunt a base de peces prefabricades de formigó de diferent especejament i trencament de junta. A la zona de la baixada al Fossat es farà un tractament diferenciat amb pedra natural (peça de basalt negre) per qualificar i posar en relleu el recinte arqueològic configurat per el Baluard del Migdia, la Muralla i la Contraescarpa. La proposta en el seu conjunt genera una continuïtat de recorreguts a l'entorn de l'edifici del PMHB i l'estació de França.

Entre l'edifici de PMHB i l'Estació de França es proposa una zona d'estada i d'arbrat amb plantació extensiva amb un paviment sobre base drenant per garantir la màxima permeabilitat i drenatge del subsòl i per afavorir en aquest àmbit el millor comportament del subsòl pel creixement de l'arbrat. En el límit amb l'edificació del PMHB es proposa el mateix paviment amb dimensions diferents i sobre llosa de formigó.

A la zona del Baluard es posen en valor les restes arqueològiques. Es fa una baixada al Fossat (d'accés restringit), amb un paviment de basalt en la rampa d'accés i de matxaca basàltica com a paviment drenant que permet resoldre el drenatge natural de tot el Fossat i donar un tractament unitari al conjunt. L'àmbit del fossat queda delimitat per una part del Baluard del Migdia, la contraescarpa, el límit de l'aparcament de la promoció Tricéfalo-Vallehermoso, i la pròpia baixada al recinte des del carrer Ocata.

Una barana de protecció delimitarà tot el perímetre del Baluard i generarà un límit-balcó sobre tot el recinte arqueològic. El recinte arqueològic és tractat com un àmbit d'especial interès en el qual es proposa una il·luminació específica, complementària i de caràcter ornamental que tindrà un funcionament independent de la resta de l'enllumenat públic.

Calendari aproximat d'obres:

De novembre de 2014 a març de 2015. Fase final intervenció arqueològica

De març de 2015 a octubre-novembre de 2015 . Fase 2 dels treballs d'urbanització

Baluard del Migdia

Ajuntament de Barcelona

LOLA DOMÈNECH conxitabalcellsassociats

Institut de Cultura de Barcelona
Oficina de premsa
La Rambla, 99, 08002 Barcelona
Tel 93 316 10 69
premsaicub@bcn.cat

Material per a premsa https://eicub.net/?grup=Arqueologia